

דקדוקי קריאה בפרשת אמר, בהפטרה ובראשון של בהר

ב לְשֹׁאֲרוֹ: להיזהר מהבלעת האל"ף. לא לְשֹׁרוּ! עם זאת השי"ן בשוא נח
ג וּלְאַחֲתָו: כאן הוי"ו בשוא והלמ"ד בפתח¹, העמדה קלה בלמ"ד למנוע הבלעת האל"ף החטופה
ד לֹא יִטְמָא בְּעַלְבֵּי מִי: מוטעם מרכא-טפחא, מונח-אתנחתא, אין לקרוא 'לא-יטמא בעל, בעמיו'.
וּלְהַחֲלוֹ: הטעמה כפולה: מאיילא² בה"א וסו"פ בלמ"ד
ו וְהָיוּ קִדְשׁ: טעם נסוג אחור לה"א
ז מֵאִשָּׁה: יש להקפיד על קריאת המפיק להבדילו מה'אשה', ללא מפיק, המוזכרת מוקדם יותר בפסוק
ט תַּחֲלֶ: הת"ו בצירי ולא בקמץ
י עַל-רֹאשׁוֹ | שְׁמֶן: התיבה הראשונה מוטעמת במונח לגרמיה³
יג אִשָּׁה בְּבִתּוּלָּהָ: הבי"ת הראשונה רפה על אף שהיה מקום לחשוב שיש כאן דין צבותות⁴
כא יח שָׁרוּעַ: שין שמאלית
כא כ אֹתוֹ תִּבְלֹל בְּעֵינָיו: טעם טפחא בתיבת אֹ
כא כד מְקֻדָּשִׁי: השי"ן בפתח
כב ב וַיִּגְזְרוּ: הוא"ו בשווא נע
כב ג הַקִּדְּשִׁים: כאשר הקו"ף דגושה עקב ה"א הידיעה (וכן בַּקִּדְּשִׁים) הקו"ף בחטף קמץ ונקראת
(במבטא הישראלי) כחולם. במילה קִדְּשִׁים ללא ה"א הידיעה, הקו"ף בקמץ רחב ונקראת כפתח
כב ד יֹאכֹל: הכ"ף מנוקדת בפתח ולא בצירי
כב ו וְטִמְאָה: הטי"ת בקמץ גדול והמ"ם בשווא נע
כב ח לְטִמְאָה-בָּהּ: הטי"ת בקמץ קטן והמ"ם בשווא נח
כב י לֹא-יֹאכֹל קִדְּשׁ: טעם נסוג אחור ליר"ד, גם בהמשך הפסוק וכן הדבר בפס' יא, יד
כב יג וְשָׂבָה: הטעם בבי"ת מלרע
כב טז וְהִשְׁיֵאוּ: שין שמאלית. בְּאֶכְלָם: האל"ף בקמץ קטן
כב יט לְרֹצְנֵכֶם: אתנח בראש הפסוק ללא הכנה של טיפחא לפניו. אין לעשות ניגון טיפחא בהברת הצד"י
כב כא יְהִי־בָּ: דגש חזק בבי"ת מדין דחיק
כב כד וּבְאַרְצְכֶם: הבית בשוא נח
כב כה מְשַׁחֲתֶם: המ"ם בקמץ קטן
כב לג וְנִקְדַּשְׁתִּי: הטעם בתי"ו מלרע
כג ב דִּבֶּר: ארבע פעמים מופיעה התיבה 'דבר' לאורך קריאה זו: שתי הפעמים הראשונות מוטעם בגרשיים
ושתי הפעמים האחרונות בתביר. מְקַרְאֵי קִדְּשׁ: הטעם לא נסוג, ולכן מקום הטעם באל"ף. וכן בהמשך
הפרשה.

¹ בפרשת נזיר במדבר ו ז: וּלְאַחֲתָו וי"ו שרוקה ולמ"ד בשווא נח.

² אין זה טעם מפסיק אלא טעם מחבר על אף היותו כטפחא מצד צורתו

³ עפ"י ספר "טעמי המקרא" מאת הרב ברויאר, עמ' 66.

⁴ שתי אותיות בגד"כפת בראש מילה ומאותו מוצא (לא כל צירוף!) כשלפניו תיבה המסתיימת בהברה פתוחה ומוטעמת בטעם מחבר, כגון 'ותתפשהו בבגדו' או 'ואכבדה בפרעה'. אך דין זה מתקיים רק כאשר הראשונה מבין השתיים מנוקדת בשווא נע וכאן הבי"ת מנוקדת בחירק. יש ספרים שהשתבשו בזה.

כג ג תַעֲשֶׂה: העמדה קלה בתי"ו שלא יישמע כפתח

כג יז מְמוֹשְׁבֵיכֶם: טעם קדמא מעל הבי"ת, ככלל, תיבה זו תמיד תבוא בהטעמה משנית בהברת הבי"ת.

תַבִּיאוֹ: דגש חזק באל"ף. שְׁתִּים: בחלק מהדפוסים מוטעם בטעם יתיב ובחלקם בפשטא. גרסת היתיב עיקר

כג כב וּבְקֶצֶרְכֶם: הבי"ת בשווא נח למרות הגעיה בוי"ו. לַעֲנִי: העמדה קלה בבי"ת להדגשת הסגול המורה על מידע

כג כז בַּעֲשׂוֹר: העמדה קלה בבי"ת להדגשת הסגול המורה על מידע

כג ל וְהֶאֱבַדְתִּי: הטעם בתי"ו מלרע, העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת האל"ף שלאחריה

כג לב שְׁבִתְכֶם: התי"ו בשוא נע

כג לח שִׁבְתָּהּ ה' וּמִלֶּבֶד מִתְנוּחֵיכֶם וּמִלֶּבֶד... וּמִלֶּבֶד כָּל-נְדִבְתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ: כל הדגושות בתוך המילה בשוא נע

כג לט בְּאֶסְפָּכֶם: האל"ף בקמץ קטן

כד א וַיִּקְחוּ: הוא"ו בשווא נע. לְהַעֲלֹת: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה

כד ג לְפָרְכָת: הלמ"ד בשווא נע, יש להיזהר מהפסוק הדומה בספר שמות (פרשת תצווה)

כד ה וְאֶפִּיתָ: במלרע!

כד י יִשְׂרְאֵלִית: הרי"ש בשווא נע, כן הדבר בהמשך

כד יד אֶת-הַמֶּקְלָל: המ"ם בשוא נע⁵

כד טז בְּנִקְבוֹ-שֵׁם: הנו"ן בקמץ קטן, והבי"ת השנייה רפויה

כד יט יַעֲשֶׂה לוֹ: טעם נסוג אחור לעי"ן ולכן גם דגש חזק בלמ"ד

כד כ יִנָּתֶן בּוֹ: טעם נסוג אחור לנו"ן

כד כב מִשְׁפָּט אֶחָד: הפ"א בפתח

הפטרת אמור יחזקאל מד:

טו הַלְוִים: אין געיא בה"א והלמ"ד אחריה בשווא נח. לְשִׁרְתָּנִי: השי"ן בקמץ רחב והרי"ש בשוא נע, כן הדבר בפסוק הבא

יט וּבִצְאָתָם: הבי"ת בשוא נח. בְּלִשְׁכָּת: השי"ן בשוא נח על אף הגעיא שלפניה והכ"ף הרפויה שלאחריה

כב וְהֶאֱלַמְנָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה אֱלֻמָּנָה מִכֶּהֱן יִקְחוּ: למרות שאין הטעמים מורים אחרת, יש להקפיד

על הפרדת בין אֱלֻמָּנָה ל-מִכֶּהֱן ולהימנע שיבוש הכתובים

כה לְטַמְאָה: הטי"ת בקמץ קטן והמ"ם בשוא נח

ל כָּל-בְּפוּרֵי כָל: טעם נסוג אחור לכ"ף הראשונה. וְכָל-תְּרוֹמַת כָּל: טעם נסוג אחור לרי"ש. לְהַנִּיחַ: הה"א בקמץ והנו"ן רפויה

ראשון של בהר:

כה ו לְאֶכְלָה: האל"ף בקמץ קטן. לֶךְ וּלְעַבְדֶּךָ וּלְאַמְתֶּךָ: טעם טפחא בתיבת לֶךְ. וּלְשִׁכְיֶיךָ: געיה

בכ"ף, הרי"ש בשווא נע, יש לקרוא: וּלְשִׁכְיֶיךָ. דין דומה בנוגע לתיבה הבאה: וּלְתוֹשְׁבֶיךָ

כה ז וּלְבֶהֱמֹתֶיךָ: במתיגה זקף (דרבן)

כה ט בַּעֲשׂוֹר: העמדה קלה בבי"ת להדגשת הסגול המורה על מידע

⁵ בכת"י בחטף פתח להדגיש את הנעת השווא. וכן בפסוק כג.

כג מ "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ-עָבֹת וְעֵרְבֵי-נַחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים:" (כג,מ) משה רענן פרשה וטבעה אמור עד

בשנים האחרונות נחשף הציבור הרחב לאחד מענפי הגנטיקה המתפתחים הנקרא גנטיקה מולקולארית. כולנו מודעים היטב לתפקיד החשוב שממלאים ניתוח והשוואת רצפי ד.נ.א (המולקולות המרכיבות את הכרומוזומים) כחלק מזיהוי פלילי, קביעת קירבה משפחתית, איתור מחלות תורשטיות, פיתוח תרופות ועוד. בשורות הבאות אני רוצה להצביע על יישום נוסף של תחום זה הנוגע לקיום מצוות ארבעת המינים וליתר דיוק לזיהוי "פרי עץ הדור" והשוואה בין זניו.

ללא מחלוקת

ניתן לשער שאין אחד מבין נוטלי הלולב שיטיל ספק בזהותו של "פרי עץ הדור" שעליו הצטוו בני ישראל. על פי המסורת שבידנו אין ספק שפרי עץ ההדר שעליו ציוותה התורה הוא האתרוג כלומר פרי זה היה ידוע לעם ישראל כבר בעת מתן תורה. הרמב"ם התייחס למחלוקת חכמים לגבי זיהוי "פרי עץ הדור" וכתב בהקדמה לפירוש המשנה:

... אין זה מפני שהדבר ספק אצלם עד שלמדו עליו בראיות אלו, אלא ראינו בלי ספק מיהושע עד עכשיו שהאתרוג הוא הניטל עם הלולב בכל שנה ואין מחלוקת בכך, ורק חקרו על ההוראה שיש במקרא לפירוש המקובל הזה...

מתי הגיעו האתרוגים לארץ?

למרבה ההפתעה קיים ויכוח עז בין החוקרים לגבי מועד הגעתו של האתרוג לארץ ישראל. רוב החוקרים סוברים שהוא הגיע לאזור רק לפני כאלפיים וחמש מאות שנה בעקבות כיבושיו של אלכסנדר מוקדון. יש המאחרים את הגעתו עד לפני כאלף ומאה שנה. שני חוקרים ישראלים הגדילו לעשות ואיחרו (במאמר שפורסם בשנת תשנ"ז) את הגעת האתרוג מעבר לשנות ימי הביניים המאוחרות בעיקר בגלל היעדר ממצא ארכיאולוגי (?). י. פליקס ז"ל תקף את גישתם במאמר שפורסם מעט מאוחר יותר וכתב "לא ראיתי אינה ראייה" ואכן ממצאים ארכיאולוגיים שונים סותרים את טענת המאחרים. נמצאו עדויות לנוכחות אתרוגים במצרים כבר לפני כ- 3500 שנה כלומר בתקופה המקבילה לצאת בני ישראל ממצרים. גם בקפריסין נמצאו זרעי אתרוג לפני כ-3100 שנה.

על גישת המאחרים את הגעת האתרוג, והשימוש בו למצוות ד' מינים, ניתן לומר שעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה שהרי אין סוף לעדויות בספרות חז"ל ולממצאים הארכיאולוגיים מתקופה זו המוכיחים שאין אלו פני הדברים. אנו מוצאים את האתרוג במטבעות ופסיפסים ובמאמרי חז"ל. רק כקוריוז אזכיר שהאתרוג "קשור מותן" (גרטל) הנוצר כתוצאה מהדבקה על ידי וירוס מופיע על מטבעות מתקופת בר כוכבא ובפסיפס בן לפני כ-1500 שנה שהתגלה בבית הכנסת במעון - נירים. ממצא ארכיאולוגי משמעותי ביותר שיש בכוחו לסיים את הפולמוס לגבי מועד הגעת האתרוג לאזורנו התגלה בחפירות שנערכו לאחרונה ב"גן המלכותי" בקיבוץ רמת רחל. בחפירות אלו נחשפו מבנים המתוארכים לתקופת המלך חזקיהו ומתוך הטיח שציפה אותם בודדו החוקרים שרידי גרגירי אבקה של אתרוג.

זהות גנטית

ומה הקשר בין אתרוג לגנטיקה מולקולארית? בעזרת השוואת רצפי ד.נ.א של למעלה מ- 200 מיני עצי הדור, הקיימים היום, התברר שהאתרוג הוא אחד מבין שלושת מיני ההדר העתיקים ביותר. שאר מיני ההדרים נוצרו על ידי הכלאות חוזרות ונשנות של שלושת אבות מוצא אלו שהם אתרוג, פומלו ומנדרינה. יתר על כן, האתרוג הוא המין היחיד ששמר על "טהרתו" הגנטית עד עצם היום הזה. לתחום מחקר זה תרומה נוספת להבנת מעמד האתרוג הנוגעת לסוגיית "אתרוג מורכב". השוואת גנטיות שנערכו בין זני אתרוג מפורסמים הקיימים היום בשוק "ארבעת המינים" הוכיחו שהם כמעט זהים. ממצא זה מוכיח שאין מקום ל"גאוות היחידה" המוגזמת של סקטורים שונים בדבר "טהור הגזע" של האתרוג הנהוג אצלם משום שהוא זהה לזנים אחרים. ברשימה מכובדת זו ניתן למצוא זנים תימניים, מרוקאיים, זני חזון איש, חב"ד, קלבריה ועוד. לסיכום: "כולם אהובים כולם ברורים ... וכולם עושים רצון קונם".

לתגובות: raananmoshe1@gmail.com

כג מג למען ידעו דרתיכם כי בספרות הושלבת את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם: שמעון אליעזר הלוי ספירו⁶ דפי בר-אילן אמור עו

⁶ שמעון אליעזר הלוי ספירו הוא פרופ' אמריטוס בביה"ס ללימודי יסוד, אוניברסיטת בר אילן

ר' אליעזר ורבי עקיבא חולקים בשאלת טיבן של הסוכות שבהן הושיב הקב"ה את בני ישראל במדבר. על הפסוק: "למען ידעו דרתיכם כי בספות הושבתיל את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם:" (ויק' כג: מג) כתוב בספרא (רג):⁷ "רבי אליעזר אומר: סוכות ממש היו; רבי עקיבא אומר: סוכות ענני הכבוד היו".

השאלה שמעלה הספרא אינה שאלה היסטורית תאורטית שאפשר להתעלם ממנה, בחינת מאי דהוה הוה. אדרבה, היא מרמזת על חוסר ידיעה בטעמה של מצווה חשובה,⁸ העומדת ביסוד אחד משלושת הרגלים. זאת ועוד, אף לא אחת מהאפשרויות שהתנאים מציגים לפנינו, "סוכות ממש" או "ענני כבוד", עולה בקנה אחד עם מה שעולה מהמשך הפסוק: אם מדובר ב"סוכות ממש", מה מרשים בהושבת בני ישראל בסוכות? ואם מדובר ב"ענני כבוד", איזו הנצחה של הנס יש בשיבה בסוכות ה"פשוטות" שלנו?

שורש המחלוקת בין התנאים הוא בעובדה שהתורה אינה אומרת ולא כלום על המאורע בשעה שהתרחש, בניגוד למה שהיא עושה בשאר המאורעות שנצטוונו לזכור, כגון: יציאת מצרים, מתן תורה, מלחמת עמלק ומעשה מרים. ואף על פי שלא מצאנו בתורה פרטים על המאורע שבעקבותיו נצטוונו לשבת בסוכות, מכל מקום יש בה רמז העשוי לשפוך אור על שאלה זו. וזה לשון המכילתא בעניין זה (מכילתא, פסחא יד):

"ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה (שמות יב, לו) – סוכות ממש היו, דברי ר' אליעזר, שנאמר "ויעקב נסע סכתה" (בראשית לג, יז) וחכמים אומרים: אין "סוכות" אלא מקום, שנאמר "ויסעו מִסֶּכֶת וַיָּחֲנוּ בְּאֶתֶם" (שמות יג, כ) (במ' לג: ו). מה "אתם" מקום, אף "סכות" מקום. רבי עקיבא אומר: אין "סכות" אלא ענני כבוד, שנאמר: "וּבְרָא יי' עַל כָּל מְכוֹן חַר צִיּוֹן וְעַל מִקְרָאָהּ עָנָן יוֹמָם וְעֶשֶׂן בַּיּוֹם אֵשׁ לְהִבָּה לְיִלָּה כִּי עַל כָּל כְּבוֹד חָפָה" (ישעיהו ד, ה). וְסִכָּה תִּהְיֶה לְיִצְחָק יוֹמָם מִחֶרֶב וּלְמַחֲסֵה וּלְמִסְתוֹר מִזֶּרֶם וּמִמְּטָר" (ישעיהו ד, ו).

חשוב להבין שהראיה שמביא רבי אליעזר אינה גזרה שווה בעלמא, אלא צריך לבדוק את הפסוק כולו: "ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית ולמקנחו עשה סכת על בן קרא שם המקום סכות" (בראשית לג, יז). לפי פירושו, כמו שה"סכתה" של יעקב מציינת הן את שם המקום הן את הסוכות שעשה שם, כך אף ה"סכתה" של בני ישראל במדבר מציין את שם המקום וגם מרמז על הסוכות שעשו שם.

ננסה להעמיק יותר בטעם המצווה "בספות הושבתיל את בני ישראל": לפי פירושו של רבי אליעזר, צריך לקרוא לא רק "בספות" אלא גם "בספות", דהיינו, שם המקום של התחנה הראשונה אחרי שיצאו בני ישראל ממצרים. ונקרא המקום ספות על שם האירוע החשוב וההיסטורי שאירע בו, שהושיב ה' את בני ישראל בסוכות ממש. כלומר, ה' יצר במקום זה תנאים שסייעו לבני ישראל לבנות יחד סוכות, והייתה זו פעולה ציבורית שהולידה בהם תחושות של חברה אחת כצעד ראשון לקראת עשייתם עם אחד. כאן המקום לציין שלפועל "ישב" יש כמה משמעויות, ושהשם "תושב" משמעו מי שגר במקום מסוים בקביעות, ההפך ממי שהוא "גר". התושבות היא מעמד מיוחד של מי שיש להם זכויות לצד התחייבויות. ואולם לעתים מונח זה טומן בחובו משמעות סובייקטיבית;³ תחושה אישית או דעה מסוימת. כשאדם רואה את עצמו "תושב" בחברה מסוימת, כחבר ותיק המקבל על עצמו את ערכיה ודרך חייה של הקבוצה, הריהו "תושב" בה, גם אם אינו עונה מבחינה אובייקטיבית להגדרה. כלומר הוא חש הזדהות עם חברי הקבוצה.⁴ כך למשל משמעות המשפט: "וּבְמִשְׁכַּב לַיִס לֹא יֵשֵׁב" (תהלים א, א): המקום אינו חשוב, אלא מי שנמצאים בו. והנה מעין זה מצינו בפסוק "לְהוֹשִׁיבֵי עִם נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ" (תהלים קיג, ח), שאינו מכוון למקום, אלא לחברה של נדיבים המעניקים לדל ולאביון תחושת ביטחון עצמי.

נחזור למצווה שבפרשתנו: "בספת תשב שבועת ימים כל־האזרח בִּישְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בִּסְכָת:". התורה מצווה כל אזרח בישראל לבנות לעצמו סוכה ולחיות בה שבועת ימים. כידוע, לא בכל עת ובכל מקום אפשר היה להשיג את החומרים הדרושים לבניית סוכה,⁵ ולעתים קרובות נאלצו היהודים לעשות סוכה משותפת: "הוא ושכנו הקרוב אל ביתו". במקרה כזה יכלו הם לחוש יפה את טעמה של המצווה: "למען ידעו דרתיכם כי בספות הושבתיל את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם: אין כתוב כאן "למען תזכרו", כדי להגיע להתעלות על השבטיות ולחוש את הישראליות, אלא "למען ידעו דרתיכם" – מהניסיון האישי שלכם בכל הזמנים.

נראים הדברים שהתורה מגלה לנו כאן בפעם הראשונה את "הסוד" של חג הסוכות, את טעמה של המצווה: "כי בספות הושבתיל את בני ישראל". כפי שנכתב לעיל, כבר בחנייתם הראשונה של בני ישראל במדבר, אחרי צאתם מרעמסס, מבית עבדים, נצטוו לבנות להם מקלטים ארעיים ממה שמצאו בסביבה. הם עזרו איש לרעהו, וכששיתפו פעולה זה עם זה

⁷ עיינו סוכה יא ע"ב.

⁸ ויש כאן גם נפקא מינה להלכה לדעת מי שאומר שכדי שיצא האדם ידי חובת מצוות ישיבה בסוכה, הוא צריך לכוון גם לטעם המצווה, כיוון שנאמר במפורש: "למען ידעו דרתיכם" (שם).

³ עיינו במפרשי המקרא לבראשית כג: ד.

⁴ ואולי זהו פירוש הברכה "לישב בסוכה", שהאדם חייב להרגיש כ"תושב" בסוכה, "כעין תדורו" שבלשון חכמים. א"ה: למה לא פשוט, יותר הברכה לפי לשון הכתוב, מה כאן ישיבה אף הכא ישיבה. ותו לא מיד!

⁵ עיינו נחמיה ח: יז.

זה, וחילקו ביניהם את מה שהיה להם במדבר, ניטעה בהם תחושת השותפות. הם החלו להרגיש שהם "תושבים", חברים בקבוצה הנקראת "בני ישראל", אף על פי שעדיין היו נודדים בדרך. מקורה של קבוצה זו בעבר הרחוק, אך עתידה מובטח והוא כולל חזון גאולתי אוניברסלי. ואולי ניתן לחוש בין השיטין של המקרא את צהלת האל האומר: הנה הושבתי את בני ישראל, והצלחתי לנטוע בהם כבר לפני מתן תורה ולפני כניסתם לארץ ישראל את התחושה שהם "תושבים" ו"בני בית" בבית ישראל.

א"ה: ע"כ המאמר. מכאן ואילך המאמר פונה לעניינים מחשבתיים שאינם עניין כאן. המעוניין יכול להכנס אל האתר של בר-אילן ולהגיע אל מאמרי פרשת השבוע.

תן להכם ויחכם-עוד

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים

בכתובת: maanelashon@gmail.com

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שיאך המכותגים ☺